

Yrkeshygieneutdanningen i Norge i krise

- ikke bare alvorlig for Norsk Yrkeshygienisk Forening (NYF), men også for norsk industri og samfunn

Av Hans Thore Smedbold^{1,2,3}

¹ Yrkeshygieniker (SYH) og forsker, Arbeidsmedisinsk avdeling, St. Olavs Hospital,

² Universitetslektor, Institutt for samfunnsmedisin og sykepleie, NTNU; e-post: hans.t.smedbold@ntnu.no

³ Leder av Norsk Yrkeshygienisk Forening

De kommende årene vil det være behov for 2-300 nye spesialister innen yrkeshygiene i Norge. Mangel på en nasjonal plan for utdanning innen yrkeshygiene er en alvorlig trussel mot bedriftshelsetjenestene (BHT) sin funksjon og relevans. Dette svekker også det forebyggende HMS arbeidet i virksomhetene, tilsynsetatene og utdannings- og forskningsinstitusjonene innen medisin og helsevitenskap. Dette er ikke bare alvorlig for Norsk Yrkeshygienisk Forening (NYF), men også for norsk industri og samfunn.

Selv om arbeidsforholdene jevnt over har blitt bra, er det fortsatt mange som daglig blir syke eller skadet av sitt arbeid. Arbeid trenger i dag ikke å være årsak til slik sykdom og skade. Med rett kompetanse på rett sted er det mulig å gjøre noe med dette. Samfunnsnyten ved å forebygge slik sykdom og skade, har i ulike offentlige utredninger og utvalg blitt estimert til å utgjøre flere milliarder. Bedriftshelsetjenestene er pekt på som et sentralt virkemiddel i dette arbeidet, forutsatt at innsatsen vinkles mot forebygging og ikke helsekontroller. Vi ser

like fullt at Bedriftshelsetjenestene fylles opp av personell uten utdanning eller erfaring fra forebyggende arbeidsmiljøarbeid.

Yrkeshygiene var for inntil 50 år siden en del av Arbeidsmedisinen. Fra begynnelsen av 70-tallet begynte Arbeidstilsynet å ansette og utdanne ingeniører innen yrkeshygiene. Arbeidstilsynets internutdanning ble etter hvert overtatt av Norges Tekniske Høgskole, og vi fikk den første akademiske stillingen innen faget i 1977. Flere

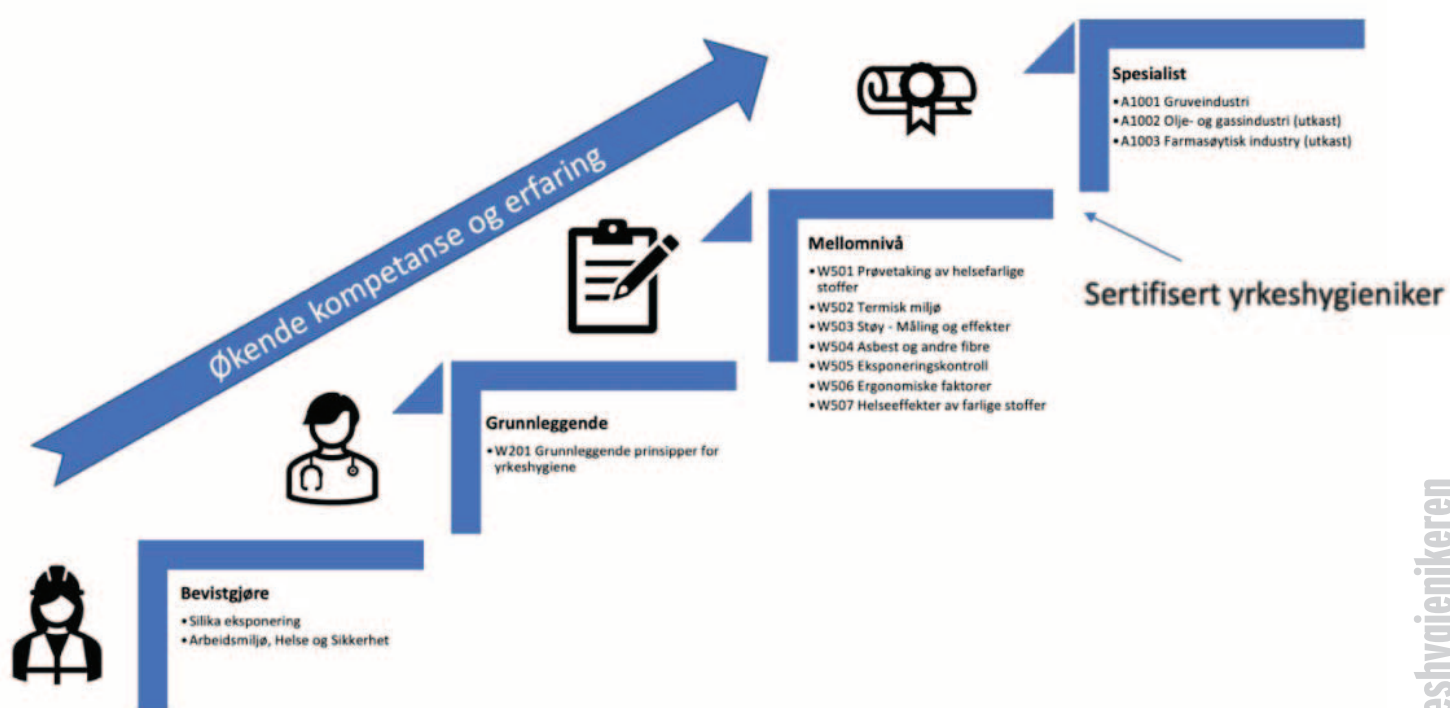
nasjonale utredninger de siste årene om Bedriftshelsetjenestens framtid har påpekt at det må bli mindre helsekontroller og mer primærforebyggende arbeid i Bedriftshelsetjenestene. Dette er også bakgrunnen for at Arbeidstilsynet i sommer fikk i oppdrag av Arbeids- og Inkluderingsdepartementet å gjennomføre et «utviklingsprosjekt», med mål om å styrke kompetansen og relevansen til Bedriftshelsetjenestene, samt å målrette innsatsen i Bedriftshelsetjenestene mot forebyggende arbeid. En slik styrking vil kreve kompetanseheving av eksisterende personell, men vil også kreve mer ressurser til Bedriftshelsetjenestene.

Norsk Yrkeshygienisk Forening (NYF) definerer «yrkeshyggiene» som: «Identifikasjon og kartlegging av kjemiske, fysiske og biologiske arbeidsmiljøfaktorer, samt vurdering av risiko for helseskade og forslag til forebyggende tiltak». Yrkeshyggiene betegner et fagområde, et yrke og en profesjon. Deler av fagområdet deler vi med verneingeniører, ergonomer, leger og andre som jobber med å forebygge sykdom og skade knyttet til kjemiske, fysiske og biologiske arbeidsmiljøfaktorer.

De fleste som jobber med yrkeshyggiene og kaller seg «yrkeshygieniker» i dag, er medlemmer av NYF.

Foreningen har i dag ca. 370 medlemmer. Yrkeshyggiene er også en viktig del av den arbeidsmedisinske praksis og opplæringen innen arbeidsmedisin. Arbeidsmedisin og yrkeshyggiene er som to uadskillelige tvillinger, hvor den ene i dag har sine røtter i medisin og den andre i ingeniørfag (1), men hvor vi for ikke mange tiårene siden var ett fag med en felles historie (2).

«Yrkeshygieniker» er ingen beskyttet tittel. De som jobber som yrkeshygienikere vil ha ulik erfaring og kompetanse. For å sikre og bidra til å heve kvaliteten på de som jobber som yrkeshygienikere, etablerte NYF i 1995 en sertifiseringsordning. Å være sertifisert yrkeshygieniker (SYH) innebærer at du har minimum ett års tilleggstudanning / spesialisering innen yrkeshyggiene, på toppen av en høyere teknisk-naturvitenskapelig utdanning (minimum på bachelor nivå), 5-7 års relevant erfaring, og at du har levert to selvstendige rapporter som har blitt vurdert og at du har forsvart disse i en muntlig eksamen. Det er også krav til kontinuerlig oppdatering av kompetanse, hvor sertifiserte yrkeshygienikere må dokumentere et minimum av faglig aktivitet hvert 5. år, for å kunne beholde sin sertifisering. Den norske sertifiseringsordningen er vurdert og anerkjent av den internasjonale yrkeshyggieneorganisasjonen (IOHA) (3).

Figur 1: Kompetansesette innen yrkeshygiene etter Occupational Hygiene Training Association (Kilde: Larsen, G.A (4))

Yrkeshygiene som fagområde rommer både det håndverksmessige og akademiske og stiller ulike krav til erfaring og kompetanse avhengig av hvor på kompetansesstigen en befinner seg (se Figur 1) i forhold til bruk av måleutstyr, strategisk / analytisk tenkning og planlegging og til å kunne bruke ferdigheter og kunnskap på nye, innovative måter og til å skape ny kunnskap. Få om noen, vil kunne dekke hele fagfeltet. Det er derfor viktig å kunne samarbeide både innad mellom yrkeshygienikere og tverrfaglig med andre profesjoner.

Yrkeshygiene som profesjon i Norge står overfor et generasjonsskifte. Den første bølgen av yrkeshygienikere som fikk sin opplæring i Arbeidstilsynet på 70-tallet og de som senere var med å stifte Norsk Yrkeshygienisk Forening i 1985, har nesten alle gått av med pensjon (5-7). Disse har vært bærere av fagområdet og har gjennom sitt engasjement for faget tatt ansvar for NYF, utdanningen av yrkeshygienikere og for sertifisering av nye yrkeshygienikere. Deres entusiasme og dugnadsånd har vært svært viktig for utviklingen av yrkeshygieneprofesjonen i Norge.

Vi er imidlertid ved et veiskille: 2022 var det første året siden sertifiseringsordningen ble etablert, hvor det ikke er meldt opp noen nye kandidater for sertifisering (Figur 2). Dette kan skyldes flere forhold. Den viktigste er, slik jeg

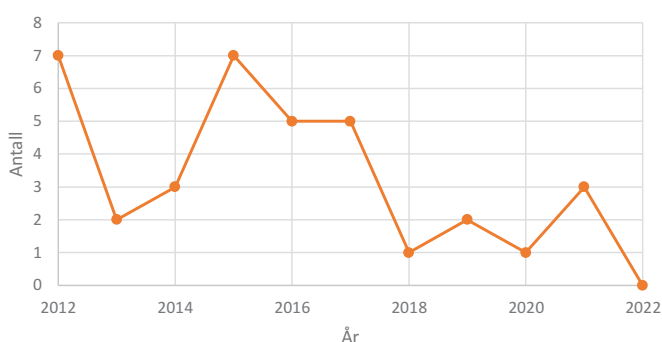
ser det, at NTNU ikke lenger tilbyr sine etterutdanningskurs innen yrkeshygiene tilpasset sertifiseringsordningen. Disse kursene, sammen med den ordinære siv.ing.-utdanningen på NTH / NTNU har siden begynnelsen av 80-tallet vært den bærende institusjonen innen utdanning av yrkeshygienikere i Norge.

Universitetet i Bergen tilbyr et masterprogram i helse og samfunn med studieretning yrkeshygiene. Her inngår blant annet to emner innen hhv. kjemiske og fysiske arbeidsmiljøfaktorer inkludert feltarbeid, samt en masteroppgave. Dette er et toårig fulltidsstudium, med mulighet for å ta siste året (masterprosjektet) på deltid. Det tas opp studenter hvert annet år, og siste opptak var foreløpig nå i høst. På litt sikt er det foreløpig noe usikkert hva som skjer med yrkeshygienedelen av dette programmet.

Det er i dag mulig gjennom f.eks. HMS Verneingeniørskolen (KIWA) og Fagskolen i HMS (AOF) å få noe grunnleggende innføring i yrkeshygiene. Dette kan være en god start for de som ønsker å starte en yrkeskarriere innen yrkeshygiene. Disse utdanningene er også nyttige for HMS-rådgivere og annet personell i BHT / HMS-avdelinger, som trenger kunnskap om fagområdet. De tilfredsstiller imidlertid ikke kravene til en spesialist-utdanning.

Mangelfull tilgang på spesialister innen yrkeshygiene er i dag en alvorlig trussel mot funksjonen og relevansen til BHT. Dette svekker også tilsynsetatene, utdannings- og forskningsinstitusjonene, og det forebyggende HMS arbeidet i virksomhetene. Hvor stort behovet er for spesialister er usikkert. En indikator på behovet kan være å sammenligne oss med arbeidsmedisin, som er en annen knapphetsressurs. Dette vil indikere et behov for ca 500 spesialister innen yrkeshygiene i Norge (8). Av NYFs medlemsmasse på ca 370 vil jeg hevde at mellom 250-300 har den nødvendige realkompetanse på spesialist nivå, selv om antallet sertifiserte yrkeshygienikere er langt lavere (ca. 80). I tillegg står vi overfor et generasjonsskifte blant yrkeshygienikere hvor mellom 10-20% av våre

Antall nye sertifiserte

Figur 2: Oversikt over antall nye sertifiserte siste 10 årene.

medlemmer de neste 5 årene vil gå av med pensjon. Dette indikerer at det vil være behov for utdanning av mellom 200-300 spesialister innen yrkeshygiene de neste 5-10 årene. I tillegg kommer utdanning på grunn- og mellomnivå j.fr. OHTAs modell.

Dette innebærer at det er krise når det gjelder spesialistutdanningen innen yrkeshygiene. Denne er i dag hovedsakelig overlatt til selvstudie, tilfeldige kollokviegrupper og en dugnadsbasert sertifiseringsordning i regi av Norsk Yrkeshygienisk Sertifisering. Dette er svært alvorlig for yrkeshygienens framtid og for vårt samfunnsoppdrag. Det innebærer at det blir vanskeligere å rekruttere kvalifiserte yrkeshygienikere til bedriftshelsetjenestene, tilsynsetatene, HMS-avdelinger og til forskning og utdanning. Mangel på kvalifiserte yrkeshygienikere vil ikke bare svekke yrkeshygiene som profesjon i Norge, men vil også svekke de institusjonene og fagene som er avhengige av slik kompetanse. Dette var grunnen til at Norsk Yrkeshygienisk Forening i sin høringsuttalelse til «Forslag om tiltak for en forenklet og mer målrettet bedriftshelse-tjenesteordning» etterlyste en styrking og et nasjonalt ansvar for alle profesjons-utdanningene relevant for bedriftshelsetjenesten (9).

«Det er på tide å innse at yrkeshygiene som fagområde er for viktig til at det skal utvikles og drives av idealisme alene og at vi må få på plass en realistisk ordning for utdanning og spesialisering i tråd med samfunnets behov.»

Yrkeshygiene er et fag som innebærer praktisk arbeid i tillegg til at man må gjøre helhetlige vurderinger av en rekke detaljer og ofte kompleks informasjon. Vi står også overfor en rekke faglig spennende utfordringer i årene som kommer (10), som vil stille økte krav til vår kompetanse.

En mulig løsning kan være en videreutdanningsmaster etter modell av spesialiseringsløpene innen helsevitenskap, men forankret innen en teknisk-naturvitenskapelig tradisjon. En slik spesialisering bør kunne være åpen for alle med minimum bachelorgrad, og som tilfredsstiller visse realkompetansekrav innen matematikk og realfag. De som ikke har dette i sin grunnutdanning, bør kunne få anledning til å dokumentere sin kompetanse via en opptaksprøve. Innholdsmessig kan slik spesialisering / etterutdanning f.eks. bygge videre på utdanningsmodulene til OHTA (4) og de videre og etterutdanningskursene som er gitt tidligere. En slik videreutdanningsmaster vil også innebære en styring av kompetansen i forhold til dagens sertifiseringsnivå. Veiledning for de som skal gjennom et spesialiseringsløp bør i tillegg gis i større HMS-avdelinger, BHTer og på våre yrkes- og miljømedisinske avdelinger, hvor vi har spesialister. For dette bør det utvikles en modell for veiledning i tråd med modellen som er etablert for spesialistutdanning til arbeidsmedisin (11).

Vi har et behov, vi har spesialister og dyktige fagpersoner som kan gå inn i undervisning og veiledning, men vi mangler en nasjonal plan, en forankring i universitets- og høyskolesystemet og en bærekraftig finansiering av en slik spesialisering og veiledning. For å få dette på plass trenger vi hjelp av næringslivets organisasjoner, fagforeninger og tilsynsmyndighetene.

Referanser

1. Smedbold HT. Fremveksten av yrkeshygiene som en teknisk profesjon 2020. https://yrkeshygiene.no/temaer/yrkeshygienens-historie-i-norge/fremvekst_YH_profesjon.html.
2. Smedbold HT. 300 års yrkeshygienehistorie. 2022. Yrkeshygiene.no; <https://yrkeshygiene.no/2022/01/14/300-ars-yrkeshygienehistorie/>.
3. Norsk Yrkeshygienisk Forening (NYF). NYS´ s sertifisering anerkjennes av IOHA. 2022. <https://nyf.no/aktuelt/nyfs-sertifisering-er-ankjennes-av-ioha/>.
4. Larsen GA. Occupational Hygiene Training Association (OHTA). 2020.Stavanger: Yrkeshygiene.no; <https://yrkeshygiene.no/2020/12/02/occupational-hygiene-training-association-ohta/>.
5. Bjerk JE. Veien frem til NYF – slik je ser det. Yrkeshygienikeren. 2010;29, <https://nyf.no/wp-content/uploads/2022/08/NYF-25-år-Yrkeshyg-3-4-2010.pdf> .
6. Orlien N. Norsk Yrkeshygienisk Forening 25 år. Niri Orliens tale fra jubileumsmiddagen. Yrkeshygienikeren. 2010(3-4):20-1, <https://nyf.no/wp-content/uploads/2022/08/NYF-25-år-Yrkeshyg-3-4-2010.pdf> .
7. Jørgensen RB. Generationsskifte indenfor yrkeshygienområdet ved NTNU. Yrkeshygienikeren. 2021(2):14-6, <https://yrkeshygiene.no/wp-content/uploads/2022/09/Pages-from-Yrkeshyg-2-2021.pdf>.
8. Skantze K. Norsk forening for arbeidsmedisin. Utposten – et fagblad for allmenn- og samfunnsmedisin. 2021(5), https://www.utposten.no/journal/2021/5/m-1109/Norsk_forening_for_arbeidsmedisin.
9. Espeland O. Høring - Forslag om tiltak for en forenklet og mer målrettet bedriftshelsetjenesteordning. 2021. Norsk Yrkeshygienisk Forening; <https://nyf.no/aktuelt/horing-bht-2021/>.
10. Smedbold HT. Et blikk inn i framtiden til yrkeshygienefaget. Ramazzini. 2022;29(4), <https://www.legeforeningen.no/foreningsledd/fag-med/norsk-forening-for-arbeidsmedisin/ramazzini/>.
11. Norsk arbeidsmedisinsk forening. Veiledningshåndbok i arbeidsmedisin - til bruk i gruppeveiledning. Oslo: Den Norske Legeforening; 2022. <https://www.legeforeningen.no/contentassets/f698c841c4c14b47bcfd13ae4d21941/veiledningsh-og-andboka-arbeidsmedisin-ver-2022-3.0.pdf>.